

Hagshults kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Hagshults socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

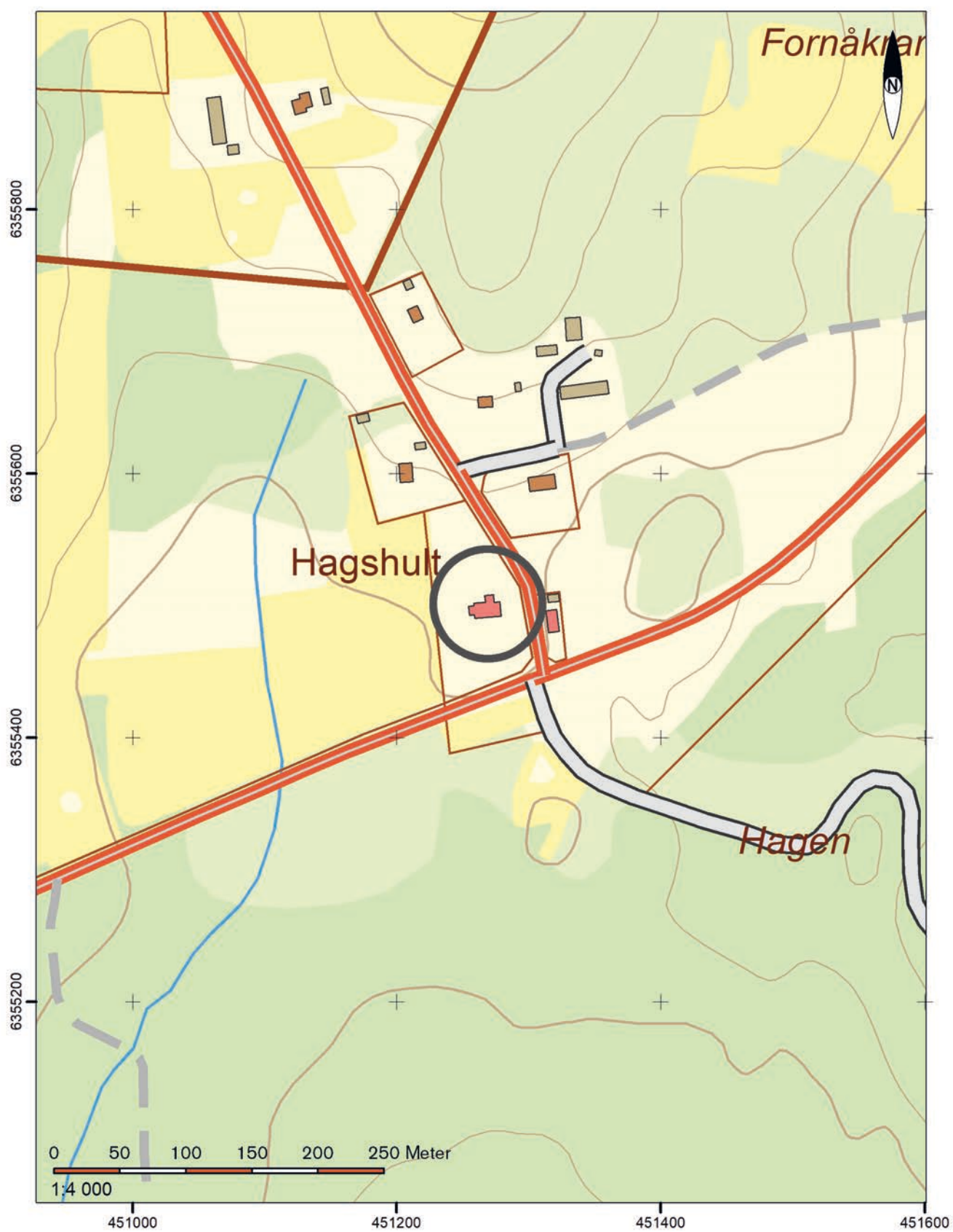
Hagshults kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Hagshults socken, Vaggeryds kommun, Jönköpings län, Växjö
stift

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2019

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Lagstiftning.....	9
Allmänna skötselråd.....	11
Hagshults kyrka och kyrkomiljö.....	12
Kyrkogårdens historia.....	14
Beskrivning av kyrkogården idag.....	16
Allmän karaktär.....	16
Omgärdning.....	16
Ingångar.....	17
Vegetation.....	17
Gångsystem.....	18
Gravvårdstyper.....	18
Klockstapeln.....	18
Beskrivning av kvarter.....	19
Norra kvarteret.....	19
Södra kvarteret.....	21
Västra kyrkogården.....	24
Norra kyrkogården.....	24
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	26
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:.....	26
Administrativa uppgifter.....	28
Referenser.....	28
Gravkarta.....	29
Urval kulturhistoriskt värdefulla gravar.....	30
Gamla kyrkogården, Norra kvarteret (GA.B).....	30
Gamla kyrkogården, Södra kvarteret (GA.A).....	37

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Skillingaryds församling har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Hagshults kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under hösten 2018. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under vintern 2018/19.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv med hänsyn till dess värden. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av exempelvis tillståndsärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotoografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygdslitteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevarandeplan. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta. De kulturhistoriskt värdefulla gravarna är kategoriserade i två grupper: *I. Mycket värdefulla* (som i första hand föreslås bevaras på plats) och *II. Värdefulla* (som bör bevaras eller återanvändas på plats eller i andra hand placeras på annan del av kyrkogården beroende på vari värdet består).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Margareta Olsson vid Jönköpings läns museum under 2018 och 2019. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med pastoratet.

En av länders få bevarade kyrkobalkar finns i Brandstorp i Habo kommun.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur, men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man gravsätte snarare folk efter deras gårds- eller bytillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen sedvänja. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven. Gravar markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården även på ett nyttbetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsortskyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravningsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med endast få vårdar av beständigt material. Här har karaktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård, Vårgårda kommun.

ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begravdes således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas – skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. För-

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsligande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.

utom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning, men här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitат.

På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt.

Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förenkling av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter,

ändringar i gångsystem och dess beläggning, nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården således står kvar på den tillhörande graven ger begravningslagen ett skydd. Om gravvården däremot flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i kyrkans inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hållar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vådrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hållar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hållar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anförtros åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Flygfoto över Hagshults kyrkby från 1947. Mitt för kyrkogårdens huvudingång ligger sockenstugan från 1872. I norr ligger prästgången och i nordost den, vid denna tid, relativt nybyggda skolan.

Hagshults kyrka och kyrkomiljö

Hagshults socken utgörs av kuperad terräng mellan Lagan i väster och dess biflöde Härån i öster. Mossmark och sandmo förekommer rikligt. Det finns även en relativt omfattande jordbruksmark, utökad genom utdikning av mossar. Större delen av den odlade arealen finns på och i anslutning till de nord-sydliga höjdryggar som löper genom socknen och upp till Tofteryd. På den mest påtagliga av dessa åsar är flertalet av socknens byar belägna och där löper vägen mellan Tofteryd och Hagshult. På åsens södra ände ligger kyrkbyn och där möter vägarna från Klevshult i väster och Nydala i öster. Fornlämningsbilden i socknen domineras av äldre järnålder. "Haxsyohult" omnämnes första gången i skrift 1290. Tidigare var Hagshult annex till Fryele i söder. Jord- och skogsbruk har varit huvudnäringarna. En framträdande bisyssla under 1600-, 1700- och 1800-talen var kolningen, med anledning av järnhanteringen i bygden.

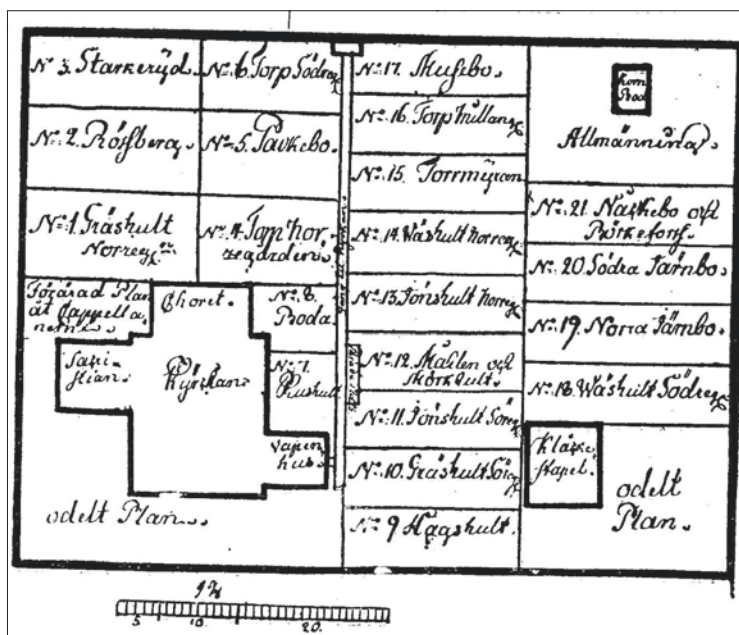
Hagshults kyrkby är egentligen ingen by, ursprungligen omfattade den bara ett hemman. Rättare är att tala om ett sockencentrum. Kyrka och kyrkogård ligger i byns södra ände med Tofterydsvägen i öster och Klevshultsvägen i söder. På andra sidan vägen i öster ligger en timrad sockenstuga i två våningar från 1872. Denna är klädd med rödfärgad locklistpanel och har entré med pilastrar samt ett sadeltak täckt med enkupigt rött tegel. Vid dess norra sida finns en sentida förrådsbyggnad med likartad fasad och taktäckning.

Den medeltida kyrkan i Hagshult med sitt rakslutna kor från 1752-53.

Direkt norr om kyrkogården finns en utvidgning från 1994 med en kvadratisk asfalterad parkering, vilken flankeras av rännar och "traditionella" gatlyktor. I slänten norr härom ligger prästgården, en timrad salsbyggnad i två våningar från 1800-talets mitt. Fasaden utgörs av rödfärgad locklistpanel. Sadeltaget har valmad spets och täcks av tvåkupigt lertegel. Åt norr finns en sentida tillbyggnad med garage. På andra sidan vägen ligger lönebostället. Manbyggnaden i 1 ½ plan är uppförd 1918 och klädd med rödfärgad locklistpanel. Dess brutna tak täcks av tvåkupigt lertegel och genombryts av en frontespis. Söder om lönebostället löper den gamla vägsträckningen mot Nydala. På andra sidan denna ligger en f.d. skola i en slänt. Det är en tvåvånings länga från 1939 med tidstypisk traditionell karaktär, föga förändrad. Fasadbeklädnaden utgörs av gulmålad locklistpanel och genombryts av stora fönster, i trapphuset ett litet karaktäristiskt rundfönster. Fodren är vitmålade. Byggnadens sadeltak täcks av enkupigt lertegel. Väster om byn är en svacka med hag- och åkermark, i söder och öster kuperad terräng med blandskog.

Hagshults kyrka är uppförd av gråsten under tidig medeltid, sannolikt 1200-talet. 1752–53 tillkom ett nytt rakslutet kor i öster och 1780 en ny sakristia i norr. Därmed gavs kyrkan ett nyklassicistiskt drag. Särpräglad är sakristians fasade hörn. Ett sedermera reveterat vapenhus uppfördes i väster på 1880-talet i samband med en stor renovering. Kyrkans fasader är spritputsade och vitkalkade. De genombryts av stickbågiga fönsteröppningar. Gavelröstena är timrade och klädda med kluven, tjärad furuspån. Denna klädsel har även de branta sadeltaken. En handikappramp tillkom 2005 vid vapenhuset. Interiören präglas av de muralmålningar som framtog vid arkitekt Göran Paulis genomgripande restaurering 1940.

Grifteplan över kyrkogården från 1782. Varje hemman hade sin bestämda plats för begravingar. I sydost fanns en "allmänning" med en kornbod.

Kyrkogårdens historia

Hagshults kyrkogård har liksom kyrkan medeltida ursprung. Från denna tid återstår inget ovan mark. 1782 upprättades en plan över kyrkogården, där ytan fördelades mellan hemmanen. Varje hemman fick en rektangulär "grift-plan". Det fanns 21 sådana planer samt en allmänning i sydöstra hörnet, där också en kornbod (sockenmagasin) stod. Vinkeln mellan kor och sakristia var förbehållen "Capellanerna" medan ytan väster om kyrkan och sydväst om klockstapeln förblev odelad. Den nuvarande ingången var försedd med en "slapperlucka", en stiglucka av trä. 1829 års inventering

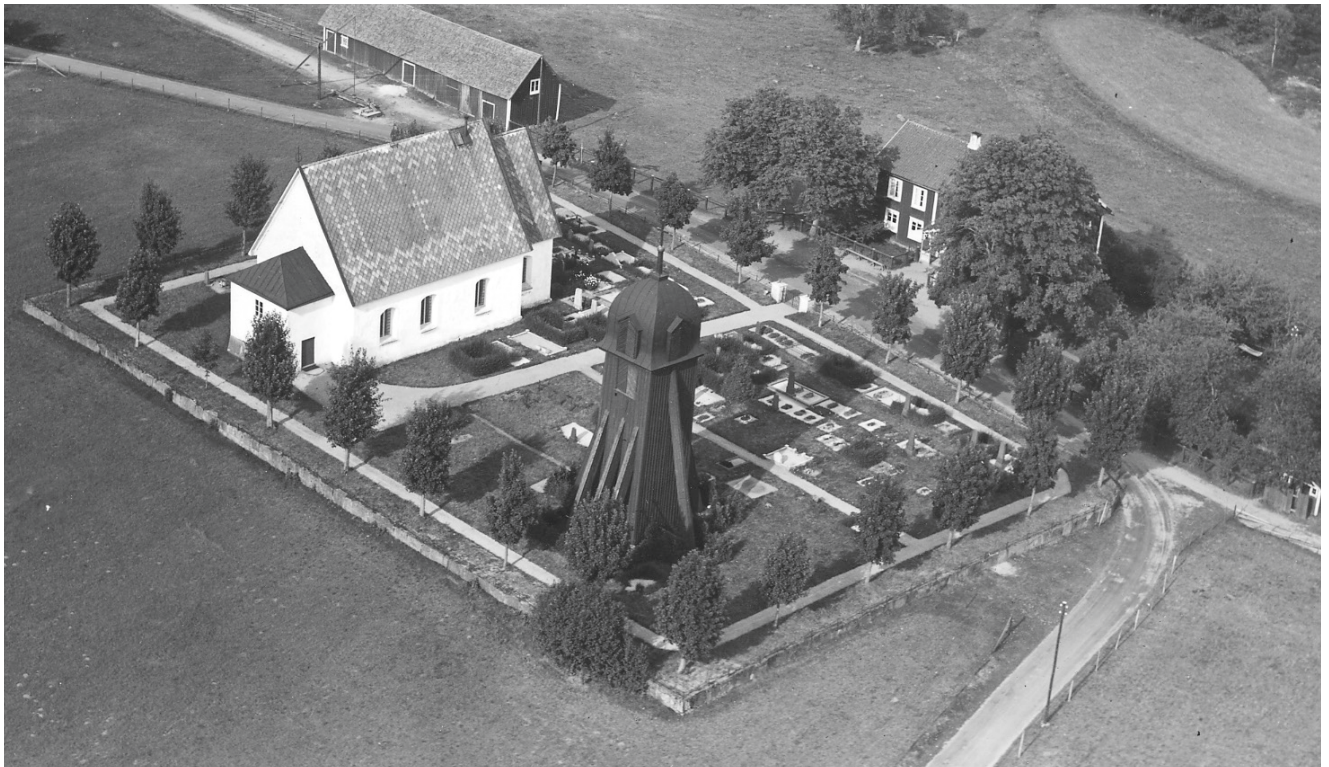

Hagshults kyrkogård 1934. Skötsel av kyrkogården hade sina brister vilket gav ett vildvuxet intryck. Detta trots att gångar och planterade häckramar hade anlagts vid denna tid. Erik Lundberg. ATA.

omnämner ett antal äldre gravvårdar, varav flertalet har försvunnit. Bland dessa märks tre vårdar med omgivande träskrank. Vid kyrkans renovering 1888 företogs även arbeten på kyrkogården. Stigluckan revs och nuvarande stödmur med järnstaket tillkom, liksom smidesgrind och grindstolpar. Vid detta tillfälle torde en trädkrans av lönn ha planterats, vilken syns på senare fotografier och omnämns 1949. Grusgångarna bör likaså ha fått sin utsträckning med kors- och kransgångar. Under 1900-talets förra hälft kom kyrkogården att i hög grad präglas av de grusbäddar som gravarna försågs med. Antingen omgavs de med stenramar eller häckar av liguster alternativt måbär, enligt uppgift från inventeringen 1949. Vid denna tid brukades ej längre uppdelningen mellan hemman. Av gravvårdarna att döma har seden levt kvar en bit in på 1900-talet. 1970 utvidgades kyrkogården med en remsa längs västra sidan. Projekteringen utfördes av trädgårdsarkitekt Ivar Andersson, Jönköping. En utvidgning åt norr skedde 1994 efter ritningar av landskaps- och markkonsult Kenth Henriksson. Sannolikt vid detta tillfälle uppsattes befintliga stolparmaturer. Under sent 1900-tal har i princip alla grusbäddar gräsbesåts och inramningar i form av häckar slopats. Vid okänt tillfälle efter 1949 har trädkransens lönnar ersatts av oxel.

Notera bruket av gravkullar med vintergröna växter. Utsnitt av flygfoto från 1942.

Flygfoto över Hagshults kyrkby 1942. Kyrkogården hade vid denna tidpunkt en välskött och stram plan, indelad i tre kvarter. Sannolikt lades denna struktur ut 1888 samtidigt med den nya kyrkogårdshägnaden. Systemet av gångar känns igen med kransgång längs ringmuren. Korsgången blev däremot inte fullt utbildad med hänsyn till kyrkans läge. I de två östliga kvarteren ligger familjegravarna med häck- eller stenomgärdade grusbäddar. Det sydvästra kvarteret står ännu till synes relativt outnyttjat. Möjligen fanns här rader med enkla träkors, vilket i så fall indikerar att det avsatts för allmänna gravar.

Kyrkogården har kvar något av den karaktär den fick efter 1888 då den anlades med en mer gestaltad form. Eftersom den utvidgades så sent som 1970 är uppbladningen med mellan- och efterkrigstida gravar påtaglig. Rationaliseringar med igenläggning av grusbäddar sedan 1960-talet har liksom en allén med björkar längs huvudgången även förändrat karaktären.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Hagshults kyrkogård är ett exempel på en småskalig landsbygds-kyrkogård. Trots två sena 1900-talsutvidgningar så har den äldsta delen kvar sin ursprungliga form med omgärdning från 1888 och trädkrans. Denna del är rektangulär och ligger något högre än omgivningen. Den indelas i två hälfter av en öst-västlig grusgång som ansluter till västra utvidgningen. På den norra hälften står kyrkan, förskjutet åt väster, vilket är en typisk placering för medeltida kyrkor. Den något större södra hälften hyser i sydväst en klockstapel. Gravvårdsbeståndet domineras av mellan- och efterkrigstidens låga former, dock påtagligt uppblandat med mer resliga vårdar från förra sekelskiftet öster om kyrkan. Västra utvidgningen är enhetligt stram med uniforma små vårdar. Norra utvidgningen kontrasterar med sin anspråksfulla plan mot de äldre delarna. Genomgående har kyrkogården i sen tid försetts med parklyktor av "gammaldags" stadsmässig modell.

Huvudgrinden är från 1888 med putsade grindstolpar. Krönen täcks av svartmålad galvad plåt med krönklot, vilka är sentid. Före 2007 var dessa stället av kopparplåt i en annan tappning. Smidesgrindarna är här borttagna för vinterförvaring.

Omgärdning

Kyrkogårdens äldsta del omges av en ca 0.3–1 meter hög mur av kantställda större block av kilad granit. På denna står ett gutjärnsstaket i form av kätting mellan runda stolpar. Dessa härrör liksom

Kyrkogårdens trädkrans av oxel är relativt ung. Kyrkogårdsmur av stora kilade stenblock och smäckt gjutjärnsstaket är sannolikt från 1888. Sydöstra hörnet följer vägens tidigare svängda sträckning.

muren sannolikt från 1888. Det sydöstra hörnet är något rundat, eftersom den följt den gamla vägsträckningen. Två genombrytningar är gjorda för passage till utvidgningarna, före vägens omläggning. Västra utvidgningen omges av en mycket låg stödmur av huggna gränitlängder. I väster kompletteras detta av ett trästaket.

Ingångar

Huvudingången är mitt på östra sidan och fick nuvarande utformning 1888, vilket står på dess smidda pargrind. Grinden är rikt utsmyckad med järnbandsslingor. De fyrkantiga grindstolparna är murade och spritputsade med slätputsade hörn. De är avfärgade med vit kalkfärg och täcks av svartmålad plåt krönte med klotformade prydnader i förzinkad plåt. Ingången från parkeringen i norr saknar övergång.

Vegetation

Kyrkogårdens äldsta del omges i söder och öster av en ung trädkrans av oxel, vilken fortsätter längs västra utvidgningens västsida och den norras östsida. Inne på kyrkogården kantas den öst-västliga huvudingången av en rad med äldre björkar. I det södra kvarteret växer några stora prydnadsträd/buskar. Längs västra utvidgningens västra sida och längs den norras östra växer spireahäckar. I norra delen finns rygghäckar och nord-sydliga rader med rönnar. I norra delens sydöstra hörn finns en minneslund med fem större granar.

Gångsystem

Från ingången i öster löper en rak och bred grusgång längs kyrkans södra sida fram till vapenhuset. Här ansluter den till en gång som leder norrut framför kyrkans huvudentré. Denna ansluter till utvidgningen åt norr och möter där en grusgång i dess huvudaxel. Tidigare hade gamla kyrkogården en kransgång längsmed muren samt en nordsydlig gång som delade det södra kvarteret i två lika hälfter. Dessa är numera igenlagda med undantag ifrån i det norra kvarteret där kransgången fortfarande finns kvar, om än i en smalare tappning. I västra utvidgningen finns en bred öst-västlig gång belagd med sexkantiga betongplattor. Den nordsydliga in-terngången har lagts igen i senare tid.

Gravvårdstyper

Den dominerande gravvårdstypen är efterkrigstidens låga typ av tämligen enhetlig form och storlek. Formen är som regel rektangulär och stram. I öster och framförallt nordost är inslaget av äldre och mer resliga former påtagligt. Där återfinns det tidiga 1900-talets bautastenar och obeliskformer, liksom mellankrigstidens utbredda gavlar med tillhörande stenram. Huvudsakliga materialet bland vårdarna är granit, bland de äldre främst svart eller grå. Ytan kan vara helt eller delvis polerad, med eller utan dekor. Ett fåtal äldre vårdar finns, varav främst märks ett antal i järn.

Klockstapeln

Klockstapeln består av tre hjärtstolpar med åtta strävor. 1785 inbyggdes stommen varför stapeln fick en kvadratisk plan med utskjutande strävor. Fasadbeklädnaden utgörs av rödfärgad locklistpanel. Stapeln kröns av en plåttäckt huv med kors på kula. I huvens fyra sidor är kupor med parluckor in till de två klockorna.

De båda smideskorsen från början av 1800-talet är av en triangelformad typ som förekommer i Östbo och Västbo härad i anslutning till järnbruken Häryd och Åminne. Korsen i Hagshult är osedvanligt stora, närmare 3,25 m höga.

Kvarteret öster om kyrkan har en stor andel mer påkostade gravvårdar. Här har några av socknens mer framstående personer valt sin gravplats. Bland titlarna hittar vi komminister, nämndeman och riksdagsman. Den äldre sedvänjan där en gravplats nära koret var eftertraktad har här levat kvar in på 1900-talet.

Beskrivning av kvarter

Norra kvarteret

Allmän karaktär

Kvarteret upptas till sin västra hälft av kyrkan, vilken dock lämnar en avskild del i nordvästra hörnet. Sedvänjan att undvika begravingar norr om kyrkan har levt kvar fram till slutet av 1920-talet och bidragit till att det finns få gravar i denna del. I stället har denna plats i senare tid nyttjats för uppställning av äldre museala vårdar. Gravkvarteret upptar främst ytan öster om kyrkan, där fem nord-sydliga gravrader finns utlagda. Tre av dessa är enkla och vänder sig mot öster, enligt äldre bruk, medan de båda raderna närmast koret är vända mot en numera igenlagd interngång sannolikt utlagt på 1920-talet. Vidare finns en smal remsa söder om kyrkan. Kvarterets äldsta gravar från 1874 och 1895 visar att man redan på 1870-talet övergett begravingar inom ett särskilt avdelat område, hemman-
svis enligt den gamla grifteplanen. Påfallande många gravar ligger trots allt inom det för gården avsedda området, vilket möjligen kan förklaras med att man önskat gravplats där ens släkt och förfäder en gång varit begravda. Dessa gravar visar i så fall på en kontinuitet av ett äldre begravningskick in i modern tid.

Mitt framför altarfönstret står komminister N.P. Landgrens gravvård från 1874, ett slätt gjutjärnskors tillverkat vid Häryds järnbruk söder om Gnosjö.

I norra kvarterets finns några mellankrigstida gravar av hög konstnärlig kvalitet. Här K J Johanssons grav med stenram och bred vård som fondgavel i ljus granit. Helhetskaraktären skulle vinna på om grusytan återställdes.

En tillsynes enkel garvvården över Carolina Carlsson från 1935, är intressant eftersom den ligger inom Starkeryds område enligt 1752-års grifteplan. Dessutom är titeln hushållerska av intresse ur ett socialhistoriskt perspektiv.

Gravvårdstyper

Kvarterets gravar tycks uteslutande vara enskilda och i de flesta fall familjegravar. Kvarterets äldsta vårdar utgör två stycken gjutjärnskors, det ena från 1874 över komministern Nils Peter Landgren, det andra över kyrkovården A J Karlsson från Mörkhult, död 1895. Framträdande är även det tidiga 1900-talets resliga vårdar. Dessutom finns en anonym granithäll i hörnet mellan koret och sakristian, belägen på ursprunglig plats. Från 1920-talet märks fyra bautastenar. Vanlig är den resta hällen med vinkelbrutet krön. Unikt på kyrkogården är det stora korset av svart granit på riksdagsman Carl Johan Jonssons, från Mörkhult, familjegrav. 1930-talet representeras av några stora familjegravar med stenram, där grusbädden i sen tid gräsbesåts. Till följd av regler kring maxhöjd på vårdar gjordes dessa i stället bredare. Här finns fem exempel på dessa. Gravvården växer upp ur huvudändens stenram och flankeras av volutformiga flyglar, vilka kan accentueras ytterligare med klot eller urnor. Formspråket är kraftfullt och anspråksfullt. Stenramarna finns ännu kvar i varierande utsträckning, även om gruset är borta. Enligt fotografier från 1940-talet hade större delen av kvarterets gravar grusbädd. De mer småskaliga låga vårdarna sträcker sig i tid från 1920-talet fram till idag, med viss tyngdpunkt på 1930- och 50-talen. Materialet som använts inom kvarteret är grå och svart granit. Vårdarna bär som regel gårds- eller bynamn. Titlar är vanligt förekommande, särskilt bland de äldre. Variationen är dock liten: hemmansägare, kyrkvård, soldat, nämndeman, hushållerska, brevbärare. Två vårdar bär referens till Missionsförbundets sångbok och minner därmed om väckelserörelsen.

Nordvästra hörnet och södra delens fåtaliga vårdar är alla mellan- eller efterkrigstida av små format. "Museivårdarna" vid sakristian utgörs av tre polerade svarta granitvårdar från tidigt 1900-tal och två gjutjärnskors, identiska med rik genombruten dekor. Tidigare fanns ett tredje järnkors men detta har tillfälligt avlägsnats för renovering. Detta kors från 1905 har ett nygotiskt formspråk och relief av Thanatos på foten. Störst intresse tilldrar sig de båda stora smidesvårdarna i väster. Formen är identisk med triangulärt järnband och krönande drakhuvud som flöjel. Den äldsta bär året 1804 och initialerna INS, GBD och PSI samt runa över "deres son magister G Engstrand", död 1797. Den yngre vårdar bär året 1812 och initialerna PET, GSI och PSB. Vid dessa står två små resta granithällar, föga tuktade, den ena över AWL (1728–1802) och FMLST (1733–1810), den andra över nämndeman Mauritsen (1821–71). I hörnet vid vapenhuset ligger en mycket vittrad och överväxt gravhäll av kalksten, idag oläslig men med skönjbar relief. Sannolikt är det den häll som i 1829 års inventering bar året 1696 och låg på Torrmyras grifteplan. 1919 stod den lutad mot vapenhusväggen och man kunde ännu se initialerna HHS K(?)D. Vid denna ligger brottstycken av ännu en kalkstenshäll.

Norr om kyrkan finns få gravar. Istället har platsen nyttjats för uppställning av gravvårdar som tagits ur bruk.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Norra kvarteret är kyrkogårdens mest sammansatta med varierat bestånd av vårdar från det sena 1800-talet till idag, samt ett antal "museivårdar". Ytan öster om koret har ansetts som särskilt statusfylld, varför vi där finner flera påkostade vårdar från omkring förra sekelskiftet. Dessa vårdar är viktiga för kvarterets dynamik och historiska djup. Önskvärt vore att grusbäddarna kunde återställas på de gravar där stenramen ännu finns kvar. Slopandet av dessa har avsevärt minskat kvarterets ursprungliga karaktär av tidigt 1900-tal. Vårdar med titlar speglar gångna tiders sociala sammansättning och ger en typisk bild av en svensk landsbygdssocken. Dessa vårdar är det viktigt att bevara, liksom de som genom sina hänvisningar till Missionsförbundets sångbok minner om frikyrklighetens stora roll i bygden. En särskild omsorg bör ägnas bevarandet av järnvårdarna, vilka utgör en karaktäristisk del av kvarteret. Som regel skall nämnda vårdar bevaras på sin ursprungliga plats.

Södra kvarteret

Allmän karaktär

Södra kvarteret har en mer enhetlig karaktär av mellan- och efterkrigstid. I den östra delen finns dock ett påtagligt inslag av äldre och mer resliga vårdar. Ett antal prydnadsträd förtätar kvarteret, i vars sydvästra del klockstapeln reser sig. Gravarna ligger i dubbla nord-sydliga rader. Möjligen har det sydvästra kvarteret där klockstapeln står varit avsatt för allmänna linjengravar, men inga sådan gravar kvarstår idag.

En anonym numera otydbar förindustriell gravhäll i gnejs eller granit ligger öster om sakristian. Den ligger inom det område som enligt 1782-års grifteplan var avsett för kyrkans kaplaner.

När nämndemannen Bengt Johan Mauritson från Torp dog 1871 lät man resa denna vård i handhuggen rödgrå gnejs. Vården är numera uppställd i samlingen av museala vårda nordväst om kyrkan.

Södra kvarteret dominans av mellan- och efterkrigstida gravvårdar i dubbla rader. Kyrkogårdens äldsta grav utgör en gravhäll strax söder om medeltidskyrkans kor, sannolikt Anna Persdotters grav från 1666. Hällen har en centralt placerad medaljong med Kristusmonogrammet IHS samt ett stående granitkors vid huvudändan.

Gjutjärnskors från 1877 som förvaras i klockstapeln. Gravvården är över Johan Alfredssons tvillingdöttrar som båda dog i späda ålder.

Gravvårdstyper

Kvarterets äldsta vård utgörs av en vittrad kalkstenshäll som tycks ligga på samma plats som en angiven häll i 1829 års inventering. Denna tillhörde hustrun Anna Persdotter, död 1666. Idag kan bara enskilda bokstäver och viss reliefdekor skönjas. Vid kortsidan står ett troligen samtida granitkors med inristat hjulkors. Från 1905–26 finns i den östra hälften sex stycken tidstypiskt resliga vårdar, varav de flesta med vinkelbruten form och av svart, polerad granit. Ett särskilt kulturhistoriskt intresse tilldrar sig vårderna över Johan August Elg från 1918, enligt inskription rest av Jönköpings missionsförening ”till vilken den avlidne gav all sin egendom”. Flera av dessa har haft grusbädd och en har ännu rester av en stenram. Kyrkogårdens enda bevarade grusbädd tillhör August Anderssons familjegrav. Bädden omges av en släthuggen och polerad ram av röd Tranåsgranit. Huvudändan är markerad med en tempelgavel. Graven torde datera sig från omkring 1940. Bland de senare gravarna Kvarter A, i främst västra hälften har det varit mindre vanligt med grusbädd. Ett litet antal vårdar utgörs av s.k. liggare. Bland dessa kan de tre liggarna över organisten och folkskolläraren Johan Johansson (död 1950) med familj lyftas fram. Från 1930-talet blir de låga katalogvårdarna nästan allena rådande. Tyngdpunkten i

De resliga gravvårdarna i polerad svart granit är samlade i de båda östligaste gravraderna. Här finns även några vårdar från 2000- och 2010-talen som bryter mot karaktären med en mer anspråksfull utformning.

kvarteret ligger på 1940-, 50- och 60-talen. Särskilt 30-talsvårdarna har vanligen ett klassiserande formspråk med exempelvis tempelgavel och/eller kolonner. Ett gott exempel utgör den jämförelsevis påkostade våarden över makarna Peterson från 1937. Senare blir formspråket som regel något reducerat. Flera vårdar av grå granit har fastsatta bokstäver av koppar. Bland de äldre vårdarna finns ett stort antal högresta vårdar av svart granit. Idag finns ingen påtaglig kronologisk ordning i kvarteret, även om vissa grupperingar kan skönjas. Titlar är vanligt förekommande bland de äldre vårdarna, men finns även senare. Vanligaste titeln är hemmansägare, följt av kyrkovärd. Övriga är: trädgårdsmästare, häradsdomare, soldat, korpral, skräddarmästare, handlande och grenadjär. Fyra vårdar bär referens till Missionsförbundets sångbok, vilka vittnar om frikyrkligheten i bygden. Det är även vanligt med utskrivna bibelord på vårdarna. Gårds- eller bynamn är regel under alla perioder.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Södra kvarteret har en övergripande prägel av mellan- och efterkrigstiden med låga gravvårdar. På sannolikt ursprunglig plats ligger kyrkogårdens äldsta gravvård från 1666. Ett litet antal resliga vårdar från tidigt 1900-tal ger en viss dynamik och historiskt djup åt kvarterets östra del. Dessa är av vikt att bevara på plats, liksom kyrkogårdens enda bibehållna grusbädd. I övrigt skall titlar vara vägledande vid urval av bevaringsvärda vårdar, titlar berättar om socknens historia. Detta gäller även referenser till Missionsförbundets sångbok. Efterkrigstidens enkla vårdar speglar bestämmelser om maximihöjd och mer övergripande tankegångar kring jämlikhet såväl på jorden som inför Gud, detta i kontrast mot det tidiga 1900-talets statusmarkörer.

Kyrkogårdens enda bevarade grusgrav är den påkostade graven över August Andersson från Torp i röd Tranåsgranit. Graven har en framträdande placering intill huvudgången.

Ovanligt exempel på en tidigindustriell gravvård från 1905, i grå och svart granit med krönkors av marmor.

Den västra kyrkogårdsutvidgningen är något nedsänkt och enhetligt utformad med stram plan och likformade sentida låga gravvårdar.

Västra kyrkogården

Västra partiet av kyrkogården tillkom 1970 och består av två nord-sydliga gravrader, vända mot en längsgående gång. På gångens mitt är en halvrund viloplats som även bildar fond för gamla kyrkogårdens axel. Platsen har två parkbänkar mot bakgrund av en häck.

Gravvårdstyper

Kvarterets gravvårdar daterar sig från 1971 till idag, med tyngdpunkt på 70-talet. Formspråket är uniformt med de typiska låga rektangulära vårdarna. Det finns ingen påtaglig variation i storlekar och det vanligaste materialet är grå granit. Åtta stycken har bokstäver av koppar. Titlar förekommer som regel inte. En snickare och en sågmästare utgör undantagen.

Kulturbeskrivning och karaktär

Västra kyrkogården från 1970 speglar genom sin stramhet och sina uniforma små vårdar efterkrigstidens kyrkogårdsideal. Detta är en karaktär som är vanlig bland svenska kyrkogårdar. De likartade låga vårdarna speglar såväl regler om maximihöjd som tidens tankegångar kring jämlikhet såväl inför Gud som på jorden.

Norra kyrkogården

Norra utvidgningen från 1994 är grupperad kring en mittaxel med rätvinkligt utlöpande små grusgångar längs områdets sidor. Längst i norr möts gångarna kring en gräsrundel och omsluts av måbärshäckar, vilka har utskjutande rygghäckar åt två gravrader i söder. Mittaxeln kantas upp till rundeln av rönnar. Ytan har ännu bara nyttjats till liten del, på ömse sidor om mittaxeln och en rad i väster, med rygghäck.

Norra kyrkogården som anlades 1994 har mer ambitiös utformning med symmetrisk men mjukt formad plan och ett system av rumsbildande häckar.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är småskaliga, men kan uppvisa en viss variation i form och material. Det finns såväl röd som grå och svart granit.

Kulturbeskrivning och karaktär

Norra utvidgningen bryter av mot de enklare äldre delarna genom sin rundel och sitt häcksystem. Gravvårdarna kan ses som avläggare till efterkrigstidens ideal, även om en större formrikedom gör sig gällande.

Norra kyrkogården är ännu till stora delar outnyttjad.

Minneslunden där några äldre granar skapar en stämningfull inramning och en grindstolpe i granit från trakten använts som allmän minnessten.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Hagshults kyrkogård har medeltida ursprung. Den är representativ för den svenska landsbygdskyrkogården med omgivande kallmur, trädkrans och smidesgrind. Särpräglade är det sena 1800-talsstaketet av järn. Trots utvidgningar 1970 och 1994 är den äldsta delen klart urskiljbar genom sin bevarade omgärdning. Rätvinkliga grusgångar knyter samman kyrkogårdens olika delar. Grusbeläggningen är en viktig del av karaktären hos en landsbygdskyrkogård.

Kyrkogårdens ursprungliga del präglas idag till stor del av mellan- och efterkrigstidens låga och tämligen enhetliga vårdar i raka nord-sydliga rader. Öster om koret och i sydost finns ett påtagligt inslag av äldre vårdar från sent 1800-tal och 1900-talets förra hälft. Dessa markerar sig genom sin storlek och speglar andra ideal än efterkrigstidens. Större delen av dessa har haft grusbäddar som nu är borttagna. Endast en grav har bevarat sin grusbädd och är därmed av stor vikt att vidmakthålla. Av särskilt intresse är de två smideskorsen från tidigt 1800-talet och ett flertal gjutjärnskors från 1800-talets andra hälft. Av äldre vårdar finns tre vittrade gravhällar från 1600-talet, varav två på ursprunglig plats, dels en nordost om koret, dels en söder om kyrkan. Invid sistnämnda står ett samtida granitkors. Från förindustriell tid finns ytterligare tre mindre sten-vårdar varav den äldsta är från 1763 och förvaras i klockstapeln.

De titlar som finns, främst på de äldre vårdarna, speglar en socken som dominerades av hemmansägare (lantbrukare). Ett antal referenser till Missionsförbundets sångbok speglar den betydelse frikyrkligheten hade och har i socknen. Vårdar med detta är av vikt att bevara som en koppling till socknens förflutna. Öster om kyrkan finns ett antal gravar som ännu ligger inom det område som avsatts för respektive gård, enligt 1782-års grifteplan. Dessa visar sannolikt på någon form av kontinuitet från tiden före 1870-talet då kyrkogården ordnades efter en mer gestaltad plan.

Västra utvidgningen från 1970 är enkelt utformad och präglas av efterkrigstidens låga, uniforma vårdar. Norra utvidgningen från 1994 har en mer anspråksfull framtoning, i kontrast till den i övrigt enkla kyrkogården. På kyrkogården som helhet kan nytillskott accepteras. Dock bör viss restriktivitet i utformningen tillämpas i kyrkans närhet, liksom på västra kyrkogården en anpassning till befintliga mått.

Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:

- Trädkrans, smidesgrindar, grindstolpar, murar, järnstaket och grusytor bör värnas som karaktärsskapande delar av kyrkogårdens utformning.

- Vårdar fram till 1940 med konstnärlig utformning, med titel eller referenser till frikyrkorörelsen bör i största möjliga utsträckning bevaras på plats (enligt urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar).
- Vårdar äldre än 1880 och järnkors, tagna ur bruk, skall finnas med på kyrkans inventarieförteckning.

Urval av kulturhistorisk värdefulla gravar

Klass 1

Avser gravplatser av mycket högt kulturhistoriskt värde, vilka skall bevaras utan förändringar. Värdet kan bestå av olika delar. Det kan vara personhistoriskt, konsthistoriskt, socialhistoriskt, teknikhistoriskt, lokalhistoriskt för att nämna några perspektiv. Ålder, representativitet, unicitet, miljöskapande verkan och kvalitet är förstärkande faktorer.

Klass 2

Gravplatser av högt kulturhistoriskt värde. Gravarna i denna grupp har antingen ett miljöskapande värde genom sin form och/eller material eller har ett värde knutet till personhistoria eller titel som berättar något om samhället under gången tid. Dessa gravar bör bevaras utan förändring, men det kan vara acceptabelt att återanvända en vård för att bibehålla en karaktär på en del av kyrkogården, eller flytta vården till en museal uppställning om det är personhistoria eller titel som är det intressanta.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 220/2018
Beställare:..... Skillingaryds församling
Inventering och rapportansvarig:..... Margareta Olsson
Rapportgranskning:..... Anders Franzén
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Vaggeryds kommun
Socken:..... Hagshults socken
Fastighetsbeteckning:..... Hagshults kyrkogård

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)
Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA. (JLST)
Tofteryds pastorats arkiv.
Växjö stifts frågelista om kyrkogårdar 1949.

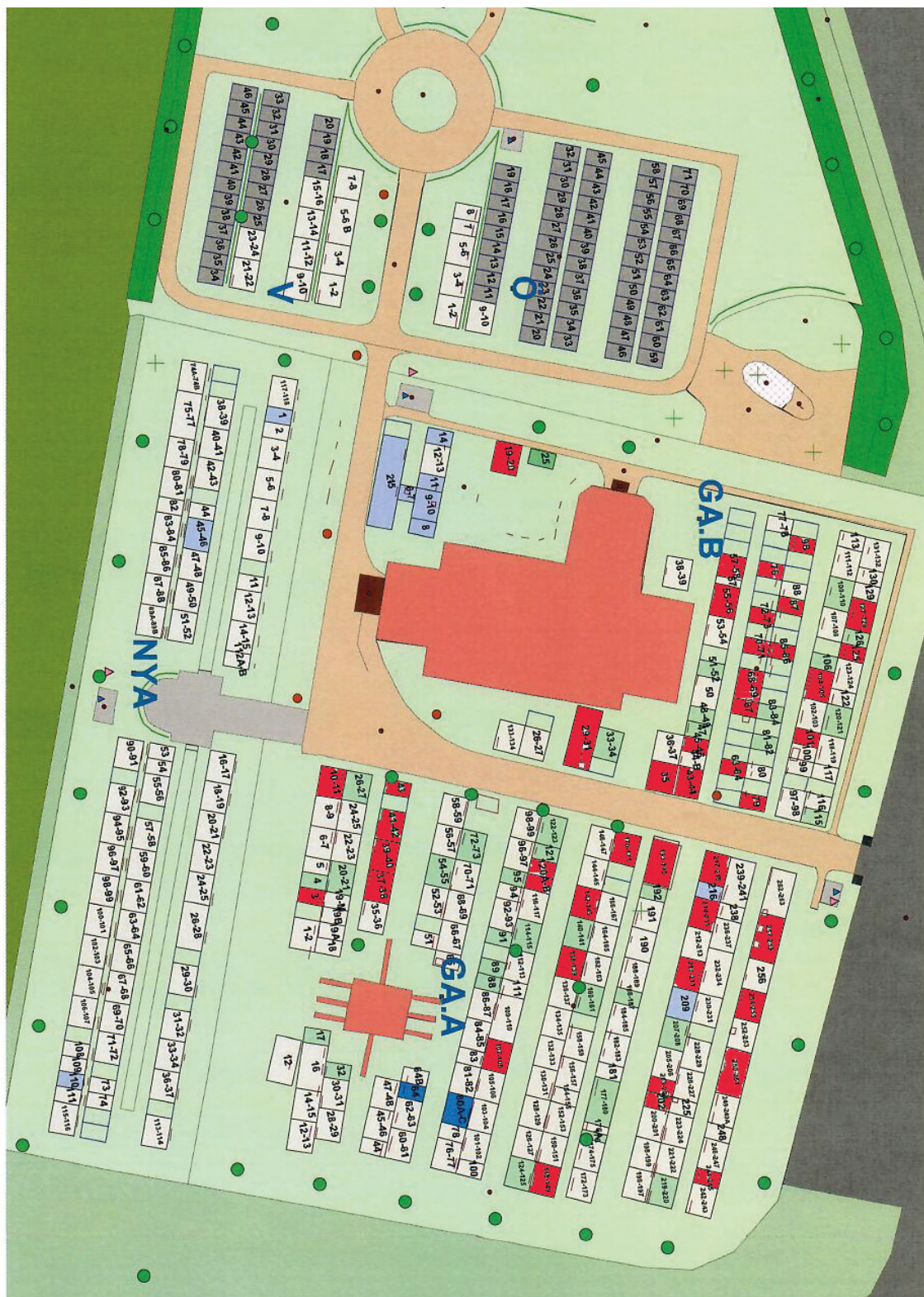
Tryckta källor

Kjörling, Michael. Hagshults kyrka – förr och nu. Skillingaryd 1979.
Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Vaggeryds kommun.
Jönköping 1989.
Sverige. Geografisk beskrivning. Del V. Stockholm 1931.

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Gravkarta

Samtliga gravplatser med gravvårdar m.m. som bedömts tillhöra klass 1 eller 2 är rödmarkerade.

Urval kulturhistoriskt värdefulla gravar

Gamla kyrkogården, Norra kvarteret (GA.B)

Gravnr.	Beskrivning/år	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
Ur bruk. Museal uppställning	Gjutjärnskors med genombruten dekor, oljelampa och stiliserade blomrankor. Profilerad bas. Platta för inskription saknas.		Klass 1. Tidig industriell vård. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning. I behov av rostskydd och målning.	
Ur bruk. Museal uppställning	Gjutjärnskors med genombruten dekor, oljelampa och stiliserade blomrankor. Profilerad bas. Platta för inskription saknas.		Klass 1. Tidig industriell vård. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning. I behov av rostskydd och målning.	
Ur bruk. Museal uppställning	Gjutjärnskors i nygotisk stil, med genombruten trepass vid ändarna och gotisk gavel med dödsängeln vid basen. 1905	Carl Pålsson *1817 +1905	Klass 1. Tidig industriell vård. Återföres till kyrkogården efter lagning. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning. I behov av rostskydd och målning.	
Ur bruk. Museal uppställning	Småskalig äldre handhuggen vård i ljus gnejs. Natursten med slätbearbetad framsida.	A W L F. 1728 D. 1802 K.M.L. ST F 1733 D. 1810	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning.	

Ur bruk. Museal upp- ställning	Småskalig äldre handhuggen vård i ljusröd gnejs. Natursten med slätbearbetad framsida.	B.J. NÄMDEMAN MAURITSON I TORP. S. F. 14 APR 1821 D. APR 1871	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård med titel. Vård över Bengt Johan Maritson. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning	
Ur bruk. Museal upp- ställning	Smideskors med triangelform, plattjärn med sirlig banddekor, kröndekor med krona med hängen i formen av öglor, drakhuvudsformad vimpel med genombruten inskription.	<i>Vimpel:</i> DEA 1811 DVB. 1804. PSD Lös inskriptionsplatta: INS F 1735 D 1804 GBD 1742 D 1804 DERAS SON MAGISTER G ENGSTRAND F 1770 D 1797 FRÅN TORP NORREGÅR- DEN	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård över bemärkt person. G. Engstrand var magister. Vård i behov av konservering. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning. Inskriptionsplatta förvaras i kyrkan.	
Ur bruk. Museal upp- ställning	Smideskors med triangelform, plattjärn med sirlig banddekor, kröndekor med krona med hängen i formen av öglor, drakhuvudsformad vimpel med genombruten inskription.	<i>Vimpel:</i> 1812 PSB <i>Lös inskriptionsplatta:</i> PET- GS I TORP FÖDD 1750 DÖD 1812	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård. Vård över Peter Gustafson i Torp. Vård i behov av konservering. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning. Inskriptionsplatta förvaras i kyrkan.	
19-20	Småskalig vård i polerad /grovhuggen svart granit. 1929	Hustrun Anna Johansson 1871-1929 Rosberga	Klass 2. Tidstypisk vård.	

29-31	Modernistisk vård i röd polerad granit med två liggare.	F. Hemmansägaren Gustav Eriksson *1883 +1971 Hustrun Eni Eriksson *1885 +1961 Kushult, Sv. Ps. 66. Liggare: Lisa och Stina 1921-1921 Erik 1916-1917	Klass 1. Vård vars hemvist har kontinuitet från äldre grifteplan.	
35	Tidig modernistisk vård i röd polerad granit. 1930-tal?	Johannes Magnusson *1837 +1924 Maria Magnusson *1853 +1918 Boda	Klass 1. Tidstypisk vård vars hemvist har kontinuitet från äldre grifteplan.	
Nummer saknas	Häll i röd granit, delvis övervuxen med gräs, oregelbunden rektangulär form lagd i öst-västlig riktning. Utan synliga spår av inskription.		Klass 1. Förindustriell anonym gravhäll, inom område reserverat för kaplaner enligt 1758 års grifteplan.	
43-44	F.d grusgrav med stenram och integrerad vård i ljusröd granit med volutformat krön med bladrank- och snäck-dekor.	F. J. Karlsson Familjegrav Einar Fransson 1902-1983 Linnea Fransson 1913-1989 Fagerhult.	Klass 1. Karatärsskapande grav med konstnärligt påkostad utformning och framträdande läge. Grusbädd bör återställas.	
45-46	Högrest nationalromantisk vård i grå granit, grovhuggen med slät medaljong.	F.d. Nämndemannen J.G. Svensson 1831-1920 Kristina Svensson 1837-1920 Starkeryd Job:22:14	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titel.	

55-56	Bautasten i ljus granit med krysshamrad framsida och kors i relief. Sekundärsten.	F. d. Hemmansägaren Per Aron Danielsson Fr. Starkeryd *1846 +1923 Hustrun Elise Danielsson *1849 +1924 Job. 19:25	Klass 1. Karaktärsskapande vård med framträdande läge.	
57-58	Rundbågig vård i polerad ljusröd granit med grynigsmotiv. Omhuggen och vänd.	Hemmansägaren Aug. Nilsson Gråshult Familjegrav Sv. Ps. 578	Klass 2. Vård vars hemvist har kontinuitet från äldre grifteplan.	
63-64	Högrest nationalromantisk vård i grå granit med murverksmönster och kors-kransmotiv.	J. K. Jonsson Torp Familjegrav	Klass 1. Karaktärsskapande vård.	
68-69	Modernistisk vård i grovhuggen /polerad svart granit. 1924.	Emanuel Elg *1882 +1965 Hustrun Hanna Kristina *1882 +1924 Packebo	Klass 1. Vård vars hemvist har kontinuitet från äldre grifteplan.	

67	F. d grusgrav med stenram och två liggare i finhuggen/polerad ljust röd granit.	Hustrun Gertrud Kristina Aronsson * 1894 +1924 Fr. Skillingryd	Klass 2. Tidstypisk f d grusgrav.	
70-71	F d grusgrav med stenram och integrerad i finhuggen/polerad ljus granit, med volutkrön omgiven av urnor. Vårdens flyglar och hörnstenar saknas.	Gustaf Johansson Våshult Familjegrav	Klass 2. Konstnärligt påkostad grav. Ger ett stympat intryck eftersom flyglar och hörnstenar saknas.	
72	F.d grusgrav med stenram och integrerad låg vård i finhuggen/polerad svart granit. 1939.	Soldaten Johan Fridell *1849 +1939 Sonen Fingal Fridell *1887 +1926 Kushult	Klass 1. Karaktärskapande grav med titel. Flankerande gavelstenar rubbade. Grusyta bör återställas.	
76	Vård med vinkelbrutet krön i finhuggen/polerad svart granit, utan dekor.	And. Joh. Petterssons Familjegrav	Klass 2. Tidstypisk vård	
79	Småskalig vård i grovhuggen/polerad svart granit med kors- och ekbladsmotiv.	Nanny Andersson Fr. Jonshult *1893 +1925, Sv. MFB. N.o. 623.	Klass 1. Tidstypisk vård med referens till frikyrkorörelsen.	

Saknar nummer	Stort gjutjärnskors, slätt med upphöjd kant, profilerad bas och sirlig dekor med hjärta och kors vid krönet. Gjuten vid Häryds bruk enligt märkning på baksidan.	Här under hvilat Komministern NILS PETER LANDGREN. fr. Hagshult född 1815 död 1874 Cor. 4:5. Baksidan: Sv. Ps. 480.	Klass 1. Komministergrav med tidig industriell vård, tillverkad vid järnbruk i Västbo härad. Monumental storlek och placering i linje med altaret.	
85-86	F.d grusgrav med stenram och integrerad vård i krysshamrad/ polerad ljus granit, med volutkrön, bladrank- och smäckdekor.	Syskonen Oskar och Melusina Johanssons Familjegrav Fr. Våshult Mina ögon skola skåda Jerusalem	Klass 1. Karaktärsskapande grav med konstnärligt påkostad utformning. Hörndekor saknas. Grusyta bör återställas.	
87	Bautasten i grovhuggen/ krysshamrad ljus granit.	Hemmansägaren Anders Peterson Fr. Stödorp Byarum *1838 +1929 Ps. 119:5	Klass 1. Karaktärsskapande vård med titel	
96	Modernistiskt kors på postament av polerad diabas. 1939.	Riksdagsman C J Jonssons Mörkhult Familjegrav	Klass 1 Karaktärsskapande monumetal vård över bemärkt person. Carl Johan Jonsson 1855-1939 - var riksdagsman, häradsdomare i Östbo, ordf. o kommunalnämnden, landstingsman och huvudman i sparbanken m. m.	

101	Småskalig vinkelbruten vård i svart polerad granit med kors och blomrankor.	Linnéa Nilsson f. Sandström *1906 +1934 Joh. 11:23 Sv. Mfb:s. 306.	Klass 1. Vård med referens till frikyrkorörelsen.	
104-105	F d grusgrav med stenram och integrerad låg vård i finhuggen/polerad ljusröd granit, med snäck-motiv och volutformat krön.	F.d. Kyrkovärden K.J. Johansson fr. Gräshult Familjegrav	Klass 1. Karaktärsskapande grav med konstnärligt påkostad utformning. Titel. Grusyta bör återställas.	
125	Modernistisk vård i finhuggen polerad svart granit.	Här vilar Robert Albin Elm *1873 +1936 Han var vår brevbärare från 1905 till sin död	Klass 2. Vård med titel.	
127-128	Gjutjärnskors, slätt med upphöjd kant. 1895	Här hvilar f.d. Kyrkov. A.J. Karlsson fr. Mörkhult *1841 +1895. Joh. Ev. 3:14.15. Sv. Ps. 468:13.	Klass 1. Tidig industriell vård. I behov av rotskydd och målning.	

Gamla kyrkogården, Södra kvarteret (GA.A)

Gravnr.	Beskrivning/år	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
Ur bruk. Förvaras i klockstapeln.	Gjutjärnskors, slätt med upphöjd kant. Gjutet vid Törås metallgjuteri utanför Anderstorp, Gislaved kommun, enligt märkning på baksidan.	HÄR HVILAr TV. BARNEN JOHAN ALFRIDS DOT. F. MÅLEN ANNA EMELJA F 21/6 D23/6 JOHANNA CHRISTINA F. 21/6 D 1/7 1877 Joh:11:36	Klass 1. Tidig industriell vård tillverkad vid järnbruk i Västbo härad. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk. Förvaras i klockstapeln.	Gjutjärnskors med genombruten dekor, oljelampa och stiliserade blomrankor. Profilerad bas. Platta för inskription saknas. Avbrutet.		Klass 1. Tidig industriell vård. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning.	
Ur bruk. Förvaras i klockstapeln.	Småskalig äldre handhuggen vård i ljus gnejs. Trapetsformad natursten med slätbearbetad framsida. Ristad inskription med dubbelt bågformad ram.	S I D W 1763	Klass 1. Förindustriell lokalt tillverkad vård. Förs upp på kyrkans inventarieförteckning. Placeras vid museal uppställning av vårdar.	
3	Småskalig efterkrigstida vård i svart polerad granit	Grenadjär C. H. Hjelm *1867 +1938 hustrun Hulda Kristina *1870 +1938 Hagshult Vila i frid.	Klass 1. Tidstypisk vård. Titel med koppling till militären.	

10-11	Tidig modernistisk vård i svart polerad granit med tempelgavel och kolonner. 1937.	Magnus Peterson *1841 +1937 Christina Peterson *1855 +1937 sonen Axel *1892 +1966	Klass 2. Tidstypisk vård.	
37-38	Modernistisk vård i svart polerad granit.	Skräddarmästaren Gustav Lundkvist Familjegrav Gräshult Dottern Alice	Klass 2. Vård med titel.	
39-40	F d grusgrav med stenram och modernistisk vård med krönbård med klockmotiv, förgyllda stjärnor.	A. W. Thalls Familjegrav Ske Guds vilja Far 1868-1941 Mor 1871-1945	Klass 2. Grav med konstnärligt påkostad utformning.	
41-42	F d grusgrav med stenram och vård i svart granit.	F. d. hemmansägaren C. J. Erikssons Familjegrav Kushult O att få hemma vara Sv. MFB. 760	Klass 1. Grav med referens till frikyrkorörelsen.	
43	Obeliskformad vård i svart polerad granit med krönbård i marmor (saknas), tidstypiska karvsnitt i hörnen. 1903.	Hemmansägaren Karl Thoresson Fr. Kushult *1856 +1903 hans maka Elise *1867 +1900 Barnen	Klass 1. Tidstypisk äldre vård med påkostad utformning och framträdande läge.	

Gravnr. saknas. Söder om kyrkan tidigare syd-ingång.	Gravhäll i sandsten med huggen kraftigt sliten inskription och dekor. Kantram och två hjulkors i nedre hörnen, Kristusmonogram; IHS inskrivet i en medaljong, mitt på hällen. Rest krönkors med hjulkorsform, avbrutet.	Inskription oläslig.	Klass 1. Gravhäll sannolikt över hustrun Anna Persdotter död 1666. Finns upptagen på 1782- års grifteplan, vilket indikerar att den ligger på ursprunglig plats. Bör rengöras från lavar och mossor av konservator.	
107-108	Modernistisk vård i svart polerad granit.	Handl. Arvid Jonsson Familjegrav Torp	Klass 2. Vård med titel.	
120	Sentida slätt träkors med heliga duvan.	Tandläkare Ingvar Göth Järnboda *1925 +2001	Klass 2. Vård med säregen utformning som anspelar på äldre traditionellt gravskick. Titel.	
138-139	Tidig modernistisk vård i polerad svart granit. 1938.	Här vilar f.d. Dist. Koprallen J. Fager *1862+1938 Hans maka Wilhelmina *1868 +1907 Joh 3:17 Strakeryd	Klass 1. Tidstypisk vård. Titel med koppling till militären.	
142-143	Efterkristida vård i polerad svart granit med modernistiskt gryningsmotiv.	Korpralen Svärdsman Gustav V Ståhl *1875 +1947 Slema Kristina Johansson *1881 +1965 Mörkhult	Klass 2. Tidstypisk vård. Titel med koppling till militären.	

148-149	Modernistisk vård i svart finhuggen granit.	Trädgårdsmästaren Oskar Samuelsson *1876 +1956 och hans hustru Elly *1883 +1961 Fagerhult Av nåd Allenast	Klass 1. Vård över person av lokalhistorisk betydelse. Oscar Samuelsson grundade Fagerhults planstskola.	
Nummer saknas	Småskalig vinkelbruten vård i polerad svart granit. 1908.	A Nilsson Fr. Torrmyra *1872 +1908 Saliga äro de renhjärtiga Ty de skola se Gud	Klass 1. Tidstypisk äldre vård.	
170-171	Stram, stickbågig vård i polerad/finhuggen ljus granit	Hemmansägaren A.M. Johanssons Familjegrav Torp S.M. 349	Klass 1. Vård med konstnärlig påkostad utformning och framträdande läge. Referens till frikyrkorörelsen.	
193-195	Grusgrav med stenram och låg bred vård med integrerad utformning i polerad tranåsgranit med boxbomsplantering.	Aug. Andersson Torp Familjegrav	Klass 1. Grusgrav med konstnärligt påkostad gestaltning och framträdande läge.	
202	Högröst vård i svart polerad granit med vinkelbrutet krön och korsmotiv. 1918.	Johan August Elg Från Fagerhult *1838 +1918 1 kor. 15.42 Jönköpings Missionsförening till vilken den avlidne gav all sin egendom reste värden	Klass 1. Karaktärsskapande vård med referens till frikyrkorörelsen.	

203-204	Krigstida vård i form av en fältsten med maskinhuggen text.	Soldaten Karl Johan Dolk 1855 – 1944 Elise Dolk 1850-1918	Klass 2. Vård med säregen utformning med titel med koppling i till militären.	
210-211	F. d grusgrav med stenram och obelisk i finhuggen/polerad svart granit, med kors- och kransmotiv. 1911.	F.d. Kyrkovärden Alfred Andersson *1847 +1926 Hustrun Emma Andersson Fr. Målen *1854 +1911 Sv. Ps. 487 Sv. Ps. 654	Klass 1. Karaktärsskapande monumental grav med titel.	
214-215	Nationalromantisk vård i grovhuggen/polerad svart granit.	Kyrkovärden J. Carlsson Mörkhult *1822 +1876 Hans hustru Helena Nilsdotter *1832 +1905 Uppb: 22:14.	Klass 1. Tidstypisk vård med titel.	
217-218	Två småskaliga vinkelbrutna vårdar i finhuggen/polerad svart granit.	<i>Vänstra:</i> Hedvid Wallin Torp *1828 +1917 Vad hon kunde det gjorde hon. <i>Högra:</i> J. Vallin *1826, 1912 Älskad Saknad	Klass 2. Tidstypiska vårdar.	
244-245	Högrest vård i polerad svart granit med vinkelbrutet krön och kors- och kransmotiv. 1929.	Johan Gustavsson *1854 +1929 Hustrun Matilda Gustavsson *1859 +1923 1 Kor. 15.22.23 MFB. 653 Fr. Wäshult	Klass 1. Karaktärsskapande vård med referens till frikyrkorörelsen.	

250-251	Högrest vinkelbruten vård i polerad svart granit med nygotisk kors- och kransmotiv. 1916	F. D hemmansägaren G. Andersson *1841 +1916 Hustrun Lisa Andersson *1846 +1915 Joh. Upp:21:4 Karl Gustavsson *1890 +1975 Fr Röseberga	Klass 1 Karaktärskapande vård med titel.	
254-255	Modernistisk vård i finhuggen ljus granit med kopparbokstäver.	Häradsdomaren Gustav Johnsson *1886 +1969 hans maka Ester Johnsson *1907 +1997	Klass 1. Vård över bemärkt person. Gustav Johnsson; Mörkhult, var nämndeman, huvudman i Värnamo sparbank, vice ordf i kyrkostyrelsen samt häradsdomare.	
257-259	F d grusgrav med tre efterkrigstida liggare i polerad svart granit.	Fru Sofia Andersson 1833-1912 Fru Karolina Johansson 1858-1914 Organist Folkskollärare Joh. Johansson 1865-1950	Klass 1. Tidstypisk grav över person av lokalhistorisk betydelse. Johan Johansson var organist och folkskollärare i Hagshult.	

Hösten och vintern 2018/2019 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Hagshults kyrkogård. Föreliggande bevaradeplan ämnar att fungera som ett redskap för Skillingaryds församling kring hur de enskilda gravarna ska hanteras i det framtida nyttjandet och förvaltningen av kyrkogården.

